

El llenguatge com a motiu de consulta, la punta de l'iceberg.

RESUM PONÈNCIA:

QUAN NO NEIX LA NECESSITAT DE COMUNICAR

Eva Comas Valls (*logopeda i psicòloga. Logopeda del CDIAP del Maresme*) i Berta Sancho Serrat (*mestra de l'escola Mar Nova de Premià de Mar*)

La família de la Clara consulta al CDIAP el desembre de 2013 quan té 3 anys i 9 mesos. Vénen derivats per l'escola per retard de llenguatge i parla.

Volem presentar aquest cas per il·lustrar com és d'important, quan ens trobem davant d'aquest motiu de consulta tan habitual en els CDIAPs, incidir en les bases per a l'establiment del llenguatge i no anar directament a corregir el símptoma. Explorar els fonaments més que no pas la teulada. El fet que això es faci des d'una especialitat o des d'una altra dependrà de les característiques de cada cas i de cada família. La família de la Clara es compon de pare i mare i d'un germà que en el moment de consultar té 10 anys. Són immigrants però la Clara ha nascut aquí.

La DETECCIÓ es va fer en l'àmbit de l'escola i la Berta, la seva mestra en presenta el MOTIU DE LA DERIVACIÓ.

«A l'entrevista inicial a principi de setembre, els pares em diuen que la Clara parla amb onomatopeies, sorolls, fent paraules-frase, em diuen que diu poques paraules malgrat parla molt en el seu "idioma", tot i que en aquell moment comença a dir-ne més. Essent una nena del mes d'abril i veient com s'expressa, ja els aviso d'una possible derivació al CDIAP, però que esperàvem al mes de gener per veure com evoluciona durant el trimestre. Arriba el mes de novembre i dic als pares que la portin a l'otorrino per descartar qualsevol anomalia i la derivo en aquell moment al CDIAP, ja que havia tingut dos mesos per observar com s'expressava i com evolucionava. No ho veia clar, no produïa molts sons, no feia estructures senzilles de frase i costava molt entendre-la. No volia perdre més temps.

En aquell moment no s'observa res que preocupi a cap altre nivell.

El motiu pel qual se la deriva, doncs, i el que s'explica als pares és retard de parla i llenguatge.»

En l'ARRIBADA al CDIAP el desembre de 2013 els pares transmeten el motiu de consulta que els han dit a l'escola amb aquestes paraules: "la Clara té dificultats en el llenguatge, diu molt poques paraules i no fa frases".

En l'ENTREVISTA D'ACOLLIDA expliquen que pare i mare treballen a casa.

La Clara va estar amb ells a casa fins als 18 mesos. No va poder entrar a l'escola bressol municipal com havia fet el germà i van haver-se d'organitzar amb una amiga que té una filla de la mateixa edat que li feia de cangur. Primer només hi anava al matí i després s'hi quedava a dinar. Els pares parlen d'aquesta cangur com d'una segona mare per ella. Les dues mares van estar embarassades al mateix temps i eren molt amigues, pensen que per això la Clara va adaptar-se bé a aquesta situació, si més no, no va expressar malestar. Comenten que l'amigueta, la filla de la cangur, parlava molt i molt clar ben aviat. Van començar l'escola juntes a P3 i expliquen que l'adaptació va anar molt bé.

La descriuen com una nena feliç però amb caràcter. Diuen que no té massa interès en el llenguatge, a vegades fa una mena de gerga. Li agrada molt cantar i entona molt bé les melodies. Ells no s'havien preocupat fins que a l'escola els van parlar de retard en el llenguatge i la parla, tot i que sí que reconeixen que el seu fill gran va parlar molt aviat i molt.

Expliquen que la Clara té problemes d'estrenyiment i això la fa estar irritable, s'ho passa malament.

Va prendre pit fins als 2 anys i 8 mesos. Li va costar deixar-ho.

Als 2 anys deia paraules soltes i el seu repertori de vocabulari era força restringit.

En el moment de consultar al CDIAP els pares tenen molt clar que cal estimular la parla de la Clara. Han mirat a Internet i han trobat fitxes per a afavorir l'articulació de sons, però reconeixen que no saben com ho han de fer.

Tenen visita programada amb l'otorrino per descartar algun problema en la discriminació auditiva. (tal com els van aconsellar des de l'escola)

Arran d'aquest primer contacte amb els pares, el mes de febrer de 2014 s'obre un període d'OBSERVACIONS per conèixer la Clara, en el que hi intervenen una logopeda i una psicòloga de l'equip

Els pares expliquen que els resultats de la visita amb l'otorrino confirmen que no hi ha cap dificultat a nivell auditiu que estigui interferint en l'adquisició de la parla.

En les observacions amb la logopeda s'observa una nena amb un bon nivell de comprensió però amb dificultats en l'expressió i en l'ús del llenguatge. El seu llenguatge és peculiar i sovint poc comunicatiu tot i que quan vol fer demandes ho pot fer ajudant-se del gest. Pot tolerar el contacte amb l'adult però no s'hi sent molt còmode. El to de la seva veu és també especial, com estereotipat, sembla que gaudeixi de fer sorollets mentre juga, més propers a una mena de gerga que no pas a una imitació de la prosòdia del llenguatge verbal i sense un clar sentit comunicatiu.

En general sembla que es troba més còmode mentre va manipulant les joguines d'esquena a la terapeuta que compartint joc amb aquesta.

De tant en tant pot fer frases simples amb sentit "eto tiene Clara" "tiene frío" "para comer...".

El vocabulari comprensiu és força adequat a l'edat.

Aquesta primera impressió del fet que darrere d'aquest llenguatge poc comunicatiu pot haver-hi alguna altra dificultat de caràcter més emocional que dificulta la comunicació, fa que es decideixi complementar les sessions d'exploració de llenguatge amb les de psicologia.

En les sessions amb la psicòloga s'observa una nena que pot gaudir del joc però no inclou a l'altre de forma espontània. Apareix una necessitat de control en el joc i en la relació, amb conductes rígides d'endregar i classificar. Quan l'adult li fa propostes en el marc d'un joc que ha escollit ella apareix molta inhibició i bloqueig, i no aconsegueix continuar amb el joc iniciat per ella.

Durant el procés diagnòstic es fa una coordinació amb l'ESCOLA per tal de tenir més informació a l'hora de decidir l'enquadrament de l'atenció en reunió d'equip.

«En la coordinació, la tutora diu que es va adaptant bé, però parla ja d'una actitud i d'uns bloquejos que no havien aparegut en el moment de la derivació.

A vegades es queda a part, com "despenjada", diu la mestra. Fa sorollets peculiars.

La veu molt rígida. De vegades té "nusos al cap", la mestra anomena així als moments que de cop i volta es nega a fer una cosa que ha fet tantes d'altres vegades sense motiu; p. ex.: no voler anar al pati, no voler seure a la taula, no voler-se posar la jaqueta perquè diu que no és seva perquè no ha trobat el nom...

També la veu rígida motriument, diu que sovint li tremolen les mans com d'estar en tensió.

No sol dir que no quan no vol fer alguna cosa, el que fa és tancar-se, aïllar-se i plorar. p.ex: no va voler fer un petó a un nen quan era el seu aniversari i es va quedar rígida plorant però sense explicar què era el que no volia fer.

Als companys els busca poc. Amb la mestra es mostra afectiva però no explica.»

Amb la informació aportada per la família, la que s'obté al llarg de les sessions d'exploració i la que aporta l'escola en la coordinació esmentada, es conclou que la Clara presenta:

-Dificultat per la vinculació i la relació

-Retard de llenguatge i un ús del llenguatge alterat.

En l'entrevista de DEVOLUCIÓ en què vénen pare i mare (com en totes les que s'han fet al llarg del tractament) s'intenta transmetre com l'actitud de rigidesa de la Clara li està dificultant la relació, i la comprensió de què li pot estar passant. Es parla també de com s'ha desenvolupat un llenguatge que no estaria al servei de la comunicació i de com funciona de forma omnipotent quan pretén que els altres entenguin el que ella vol o té al cap.

S'acorda iniciar atenció setmanal amb la Clara des de la PSICOLOGIA, amb l'objectiu de fomentar la vinculació i tractar la rigidesa, així com ajudar en el procés d'accés al simbolisme, necessari per adquirir un llenguatge comunicatiu.

A l'inici del tractament de psicologia la Clara va molt a la seva, li costa fer activitats d'atenció compartida amb la terapeuta. Tendeix a organitzar i a preparar el joc sense compartir-lo amb la terapeuta a qui també organitza com si fos un objecte més.

Al cap d'un mes d'haver iniciat tractament la mare explica que ha millorat l'estrenyiment, la Clara ha començat a fer caca cada dia i també a l'escola, sembla que està més relaxada. Ha tingut reunió amb la mestra i els transmet que, en general, tot va millor, està més contenta i xerraire.

A mesura que avança el tractament pot anar acceptant les propostes que li fa la terapeuta d'un joc més dinàmic. S'ha pogut anar flexibilitzant la seva tendència a repetir sempre els mateixos guions que li donen seguretat.

La rigidesa ha anat minvant però mostra dificultat per seguir idees que inventa la terapeuta, tot i així accepta bé i millora molt amb el suport i guia de l'adult.

A poc a poc l'ús del llenguatge va essent més comunicatiu. Ara es comença a observar com a moments, la relació es veu afectada per la dificultat de fer-se entendre amb la terapeuta a causa d'una articulació de la parla encara infantilitzada. La Clara sembla molt conscient d'aquesta situació i sovint apareix frustració quan no aconsegueix fer arribar el seu missatge, això no li permet tenir encara una relació distesa amb l'altre.

Al llarg del període d'atenció des d'un espai de psicologia hi ha hagut millores en el contacte amb l'altre, ha minvat de forma significativa la rigidesa a nivell general permetent l'accés al simbolisme.

En les ENTREVISTES FAMILIARS els pares expliquen com en els primers mesos van intentar compensar la dificultat per estar amb la Clara, buscant persones de la seva confiança que es fessin càrrec de les necessitats de la nena, sobretot en els moments d'excessiva feina (que tant el pare com la mare fan des de casa). Diuen que la Clara des de petita ja mostrava senyals de rigidesa, i de necessitat de control de l'entorn, amb el símptoma clar de l'estrenyiment.

Aquest fet que es dona des d'una edat molt primerenca pensem que ha influït en el desenvolupament global de la Clara, en la seva dificultat per trobar-se amb els altres, provocant que s'organitzés de forma rígida i que presentés dificultats per expressar el que li passa o el que vol fer. El llenguatge que s'ha organitzat dins de tot aquest marc, no és fàcil de comprendre i no li facilita la relació amb els altres, això li genera malestar i patiment.

Podent parlar obertament d'aquesta etapa en les entrevistes, els pares s'han pogut anar fent més conscients de la necessitat de la seva filla de retrobar-los més enllà de les rutines i cures bàsiques del dia a dia, per refer i consolidar els vincles que han de promoure la diferenciació i el desenvolupament del llenguatge.

Pare i mare han pogut fer un canvi de perspectiva al llarg del temps d'atenció amb la psicòloga. Han anat posant paraules al que la Clara sent i s'han anat adequant a les seves necessitats, fent que se senti entesa i rebaixant així la necessitat de control i la rigidesa.

Tot i l'evolució que hi ha hagut en el llenguatge, els pares expliquen que comença a aparèixer molta frustració quan no es pot arribar a fer entendre, a vegades s'enfada i d'altres opta per eludir el tema i anar a fer una altra cosa.

En aquest moment del tractament, quan la Clara té 4 anys i 5 mesos, es realitza una sessió conjunta (psicòloga, logopeda i Clara), en la que s'observa que la Clara està en un moment evolutiu, en tots els nivells del desenvolupament, en què se la podria ajudar amb estratègies per millorar l'articulació de la parla i per poder fer-se entendre més fàcilment des d'un tractament logopèdic fins a finalitzar l'atenció al CDIAP. De manera que pugui fer un ús més comunicatiu del llenguatge i l'ajudi a sentir-se més segura i a gaudir de la relació.

Es planteja, doncs, un canvi d'orientació del tractament i a mitjans del primer trimestre de P4 s'inicia atenció des de la LOGOPÈDIA.

S'observa encara una parla infantilitzada amb processos de simplificació propis d'etapes anteriors. De forma aïllada, no hi ha cap so que no pugui articular. Tot i amb això es veu molta evolució tant en la forma com en l'ús des del període d'observacions, aproximadament 8 mesos enrere.

Sorpren com es troba de còmoda en el nou espai des del primer dia, clar senyal de què ha minvat de forma considerable la rigidesa.

És doncs en aquest moment i no abans que se la podrà ajudar a trobar eines per millorar l'articulació de la parla a partir d'un treball propioceptiu i de discriminació auditiva. En el moment d'arribar al CDIAP la dificultat per a vincular-se i la tensió en la relació amb l'altre no haurien permès aquest treball en el què cal tractar amb la dificultat obertament.

Mostra ja un joc ric però sorgeix encara certa vergonya quan la terapeuta intenta entrar-hi, tot i que pot seguir el fil de la nova proposta adaptant el seu guió. Encara però no s'hi sent del tot còmode.

Pel que fa a l'articulació de la parla, comença a mostrar molt interès per conèixer les qualitats dels sons, tant en l'àmbit de la producció com en el de la discriminació auditiva. Quan sent el model correcte ja intenta corregir-se de manera espontània. Dia a dia va substituint els errors pels sons ben articulats, tot i que a vegades encara hi ha certa dificultat en l'ordre de la cadena de sons, sobretot en paraules llargues.

Ja pot fer aproximacions a la correcta articulació de la paraula, sense model. Abans quan no l'entenien canviava de tema o es frustrava...

EX.: /e una topeta/ x es una sorpresa. Jo no l'entenc quan m'ho diu i ella mateixa va corregint-se, posant el so /s/. /sopeta/, /sopesa/.

L'ús del llenguatge ja és del tot comunicatiu i la Clara està començant a descobrir i a utilitzar les diferents possibilitats que aquest li ofereix: de relació amb els altres, de compartir experiències pròpies, de joc, d'imaginació...

En les sessions de tractament just ABANS DE LA BAIXA DEL CDIAP, la Clara està molt divertida, s'ho passa molt bé, riu molt... ja no està tan bona nena com estava a l'octubre. Ja pot fer broma amb el llenguatge, per ex. parlant amb diminutius... Li agrada dibuixar i ho vol fer tot sovint, s'hi troba molt còmode i no para d'explicar experiències pròpies mentre ho fa, de l'escola, dels amics, del germà...

Pot parlar fins i tot de com viu moments de comunicació... (Ex.: m'explica que ella no aixeca el dit a la rotllana...)

Encara però té dies en què es pot deixar anar més que altres, els pares també ho comenten. En l'última sessió es tira per terra, riu i fa cares, no ho havia fet mai de manera tan expansiva però no ho veig descontrolat, té molt clar que està en un espai on això ho pot fer...

Queden poques sessions per acabar el tractament i ho anem parlant mentre mirem el calendari. El calendari és una eina que des del primer dia de tractament de llenguatge l'ha ajudat molt a organitzar-se i a satisfer les necessitats de control de l'entorn que encara té a vegades, donant-li seguretat.

No està previst derivar el cas a cap servei malgrat que l'articulació de la parla no és encara del tot correcta, perquè considerem que ja s'han establert les bases perquè s'acabi de desenvolupar.

Els pares es mostren molt agraïts, se la miren amb molt bons ulls, gaudint de totes les adquisicions que va fent. Comparteixen molts moments de conversa tota la família en els que ella ja pot participar com la resta. Li expliquen moltes coses i tant ells com la Clara gaudeixen molt d'aquests moments de llenguatge compartit.

(intervé la Berta per explicar moment actual a l'escola, fent la comparativa amb la coordinació del febrer 2014 durant la roda diagnòstica)

La Clara arriba canviadíssima quan comença el curs, arriba amb una espontaneïtat a l'hora d'expressar-se verbalment espectacular, fent frases senzilles, se l'entén molt més, amb ganes d'explicar coses, més connectada amb tot el que es fa a l'aula i als nens i nenes.

A mig trimestre marxa al seu país a veure els avis i quan torna, no és la mateixa del setembre, vaig observar que havia perdut aquella espontaneïtat i alegria del mes de setembre.

Probablement aquest viatge de retrobament familiar i comiat al cap d'un mes, va fer reaparèixer certa rigidesa i bloqueig davant d'aquesta situació de marcada càrrega emocional i va fer trontollar les últimes adquisicions de la Clara, entre elles la del llenguatge, encara en procés.

Veient l'evolució al llarg d'aquest temps d'atenció podem afirmar que quan la Clara va arribar, el retard en l'adquisició del llenguatge que presentava, pel qual van consultar, hi era perquè no s'havien establert algunes de les bases necessàries per a l'aparició del llenguatge.

D'una banda hi havia una organització familiar determinada amb una criança complexa i d'altra banda la dificultat per establir vincles en una nena que ja des de petita mostrava signes de rigidesa i necessitat de control de l'entorn.

Situació familiar: Els pares treballen a casa i en qualsevol moment se'ls pot requerir una feina per l'endemà, amb el que això suposa de necessitat de canviar d'un moment

a l'altre d'una situació de casa de compartir moments de joc entre pares i fills a un trencament i desaparició d'un dels dos progenitors perquè han d'anar a treballar. Però no marxen i s'acomiaden, sinó que el que percep la nena és que "el papa o la mama són a casa però no poden estar amb mi". Situació difícil d'organitzar i de comprendre per una nena de la seva edat.

A aquesta situació s'hi han afegit missatges contradictoris que no han facilitat que s'hagi pogut dur a terme un procés de diferenciació mare/filla, necessari per accedir al simbolisme i per tant al llenguatge.

Als 18 mesos, edat en què la consciència de separació fa que el llenguatge sigui necessari per salvar la distància entre el nen i el seus pares, és quan la Clara passa a estar els matins a casa la cangur. En aquest moment encara no havia pogut fer un procés de separació i diferenciació de la seva mare, i per tant no havia nascut en ella la necessitat de comunicar encara. La Clara i la seva mare havien estat molt juntes, en el mateix espai, però havien compartit pocs moments de relació. Els pares expliquen que per la seva organització familiar no havien pogut estar massa disponibles per compartir moments amb ella...

Per tant no s'havia pogut donar una vinculació entre elles que donés seguretat i confiança a la Clara per poder-se separar amb tranquil·litat, explorar i després poder tornar amb necessitat de compartir l'experiència amb la mare. La Clara es va anar sobre adaptant als canvis importants, amb la cangur, a l'escola... sense tenir l'eina del llenguatge per compartir-los amb els seus pares i poder-los anar elaborant progressivament. Aquestes sobre adaptacions van fer que augmentés la rigidesa i l'autocontrol arribant a fer símptomes com l'estrenyiment.

El llenguatge, doncs, no ha aparegut fins que la Clara no s'ha començat a sentir diferent de l'altre. Fins que no ha pogut fer-se conscient que l'altre no sap el que ella sap no ha nascut la necessitat de comunicar.

Al llarg d'aquest temps d'atenció els pares de la Clara han pogut mirar la situació des de fora, han pogut canviar dinàmiques i han vist canvis positius en la nena. Han començat a jugar i a compartir en lloc de buscar exercicis per millorar la parla.

En definitiva han pogut reconstruir les bases de sustentació del llenguatge verbal, consolidant els vincles entre ells i la seva filla, oferint-li una mirada de creixement.

En el moment d'arribar al CDIAP, només havien pogut veure la punta de l'iceberg i ara han aconseguit cabussar-se i entendre el perquè del símptoma i enfortir així tota la base.
